

Sapnai

Vincentas Slendzinskis

————— Publikuojamas šaltinis – dailininko Vincento Slendzinskio sapnai, jo paties užrašyti 1868 m. gyvenant tremtyje Charkove. Rankraštis saugomas Slendzinskių galerijoje Balstogėje tarp kitų dailininko archyvo dokumentų ir literatūrinių kūrinių¹. Literatūrinė dailininko kūryba (taip pat ir sapnai) originalo kalba yra publikuota 2006 m. parengtoje rinktinėje². Čia skelbiamas sapnų aprašymų vertimas iš lenkų į lietuvių kalbą. Publikaciją parengė Rūta Janonienė.

Reikšminiai žodžiai: Vincentas Slendzinskis, sapnas, vizija, Charkovas, Vilnius, XIX a. kultūra, egodokumentai.

1 „Sny Wincentego Sleńdzińskiego“, Slendzinskių galerija Balstogėje (Galeria im. Sleńdzińskich w Białymstoku), sign. GS1/AIV/149, l. 8–11.

2 Wincenty Sleńdziński, *W chwili zwątpienia, Utwory zebrane*, opr. Eugeniusz Szulborski, ilustracje Katarzyna R. Hryszko (Białystok: Galeria im. Sleńdzińskich, 2006).

Vincentas Slendzinskis (Wincenty Sleńdziński, 1837–1909) – žymus vilniečių dailininkų dinastijos atstovas, Aleksandro Slendzinskio (1803–1878) sūnus, Liudomiro Slendzinskio (1889–1980) tėvas. V. Slendzinskis buvo plataus kūrybinio diapazono tapytojas. Nors žinomiausiu jo paveikslu turbūt iki dabar laikoma jaunystėje nutapyta kompozicija *Senutė, verianti siūlą į adatą*, jis garsėjo ir kaip peizažų, portretų, religinių, istorinių ir mitologinių kompozicijų autorius. Romantinė pasaulėjauta jo kūryboje derėjo su realistine forma, kuri ypač sustiprėjo vėlyvuju laikotarpiu Vilniuje nutapytose liaudies tipų studijose, sukrečiančiose beveik fotografiniu, kone apčiuopiamu natūros perteikimu. Vis dėlto dailininko kūrybiniame palikime rasime ir netikėtų, lakios fantazijos iššauktų vaizdinių, pavyzdžiui, tokių kaip žavi satyrinė kompozicija *Katinas, skaitantis laikraštį*. Vaizduotės kūriniams galima priskirti ir lietuviškosios mitologijos paveikslus, deja, dabar žinomus tik iš reprodukcijų: *Kęstutis pagrobia Birutę, Ragučio šventė, Gedimino sapno išaiškinimas*. Pastaroji kompozicija tiesiogiai paliečia ir sapnų temą, nors drobėje vaizduojamas ne pranašingas regėjimas, bet jo rezultatas – miesto įkūrimas. Dar daugiau fantastinių, tarsi sapnuose ar vizijose matytų motyvų užfiksuota V. Slendzinskio eskizų albumėliuose. Šių kūrinių pobūdis gan įvairus – tai ir satyriniai piešiniai viename iš albumėlių, saugomų Slendzinskių galerijoje Balstogėje, vaizduojantys snaudžiančio dailininko kūrybą, kipšo nurodymu niokojančią Kritiką³, ir religinių paveikslų eskizai, esantys albumėliuose, saugomuose Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus rinkiniuose. Kaip rodo įrašai po vienu iš eskizų Švč. Jėzaus Širdies paveikslui [1 il.], kompozicinio sprendimo šiam vizionieriškam atvaizdui dailininkas ieškojo remdamasis mistinių regėjimų aprašymais iš Švč. Jėzaus Širdies kultui skirtos knygos⁴: „Ukazał się Pan (Jezus) w sercu ognia, w pośród czerwonego ciernistego krza“⁵; „Oto masz serce, które tak bardzo umiłoowało ród ludzki (Objawienie Małgorzaty Maryi)“⁶; „Widziałam, mówi

3 Jolanta Širkaitė, „Vincento Slendzinskio tremties laikų albumėlis“, *Menotyra* 43, nr. 2 (2006): 38.

4 *Miesiąc Czerwiec, poświęcony czci Najśłodszego Serca Pana Jezusa, zebrał i nakreslił ks. Stanisław Ulanecki* (Warszawa, 1874).

5 „Pasirode Viešpats (Jėzus) ugnies širdyje, raudono dygliuoto krūmo viduryje.“ Tai aliuzija į Mozės patirtą degančio krūmo viziją, aprašytą Senojo Testamento Išėjimo knygoje (Iš 3.3).

6 „Štai širdis, kuri taip labai pamilo žmonių giminę (apreiškimas Margaritai Marijai).“ Turima omenyje šv. Marija Margarita Alakok (Alacoque, 1647–1690) – vizitiečių vienuolė, mistikė, laikoma pamaldumo Švč. Jėzaus Širdžiai pradininke.

S. Matylda, Syna Božego trzymającego w ręku swe serce, jasniejsze nad słońce.“⁷

Be tapybos, V. Slendzinskiui buvo artimos ir kitos meninės veiklos formos – jis muzikavo (profesionaliai grojo fortepijonu ir smuiku), rašė vodevilius, kūrė gan įvairaus pobūdžio poeziją – lyriką, religinę poeziją, eiles, susijusias su tapomais paveikslus ir kt.⁸. Daugiausia eilėraščių ir kitos literatūrinės kūrybos yra užrašyta tremties metais Kniaginino laikų eskizų albumėlyje, dabar saugomame Slendzinskių galerijoje Balstogėje. Paties dailininko įrašytas motto⁹ rankraščio pradžioje visą jo literatūrinę kūrybą susieja su svajomis ir sapnais¹⁰. Tarp literatūrinių kūrinių įterpti autentiški kelių Charkovo laikotarpio sapnų aprašymai rodo, kad pačiam dailininkui šie keisti, siurrealistiniai ir labai vizualūs (netgi, sakyčiau, kinematografiški) naktiniai regėjimai buvo reikšmingi, verti atminti. Neaišku, ar buvo užrašyti tik šie sapnai, ar jų būta daugiau. Bet kuriuo atveju pats sapnų fiksavimo faktas yra įdomus dailininko asmenybės ir kūrybinės biografijos tyrimams. Apskritai V. Slendzinskio literatūrinė kūryba daugiausia vertinama ne dėl meninių verčių, bet kaip istorinis dokumentas, kaip vertingas dailininko minčių ir jausmų pažinimo šaltinis¹¹. Vis dėlto reikia sutikti su Teresos Januchos nuomone, kad Vincento Slendzinskio sapnų aprašymai yra labai tapybiški, dinamiški, kupini nujaučiamos grėsmės ir paslapties¹². Šie sapnai atspindi kažkokias nepažintas dailininko vidinio pasaulio puses ir savo keistumu atsveria tuos tapybos kūrinius, kurie, pasak Jolitos Mulevičiūtės, rodo, kad jis buvo „įvaldęs tapybos amatą, bet nepasižymėjo stiliaus originalumu ir lakia vaizduote.“¹³

Vincenzo Slendzinskio sapnai

1868 m. rugsėjo 27 d. sapnavau, kad buvau kažkokiame chaose, tarp įvairiomis kalbomis kalbančių objektų, tų kalbų turinys buvo sudarytas

7 „Mačiau, sako šv. Matilda, Dievo Sūnų, rankoje laikantį savo širdį, skaistesnę už saulę.“
Minima šv. Matilda (Mechtilda, 1241–1298) – Saksonijoje gyvenusi benediktinių vienuolė, mistikė, patyrusi vizijų, susijusių su Švč. Jėzaus Širdies kulto ištakomis.

8 Teresa Januchta, „Twórczość literacka Wincentego Sleńdzińskiego“, *Ananke*, nr. 1 (49) (2007): 29–30.

9 *Nadzieje, słodycze, Sny moje zwodnicze!* (liet. Viltys, saldybės, apgaulingieji mano sapnai!).

10 Teresa Januchta, „Twórczość literacka Wincentego Sleńdzińskiego“, 30.

11 *Ibid.*, 29.

12 *Ibid.*, 32.

13 Jolita Mulevičiūtė, *Besotis žvilgsnis* (Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2012), 60.

iš filosofinių ir teologinių teiginių, aš juos visus supratau ir karštai diskutavau; iš akmens, kartojančio tik kažkokius keistai šaltus sakinius, išėjo vilko figūra – juoda su baltomis dėmėmis, – ji ėmė gan vikriai sukiotis tarp kitų daiktų, aš puoliau jai iš paskos ir pagavęs už kudlų užsitempiau vilką į savo buto palėpę. Prabėgus kiek laiko, nešiau jam ėdesio ir, man atidarius palėpę, jis išsprūdo man tarp kojų ir vikriai nubėgo laiptais, aš ėmiau jam pavymui šaukti, kad kas nors jį sulaikytų, bet nieko nebuvo ir vilkas išbėgo į gatvę, aš, perbėgęs didelę dalį man nepažįstamo miesto, vėl jį pavijau ir taip stipriai parverčiau ant žemės, kad [jis] visai išsiplojo ir iš to pavidalo persikeitė į kažkokią merginą, sielvartingu balsu šaukiančią supančiai miniai, kad buvo stačiatikė, o dabar – žydė; aš gi, išsigandęs tos metamorfozės ir riksmo, pabudau. Po kelių akimirkų buvau lauke ir ėjau į kažkokį nežinomą kaimą, o eidamas gatvėmis, lišdamas per tvoras, visur buvau puolamas gaujos įvairaus dydžio šunų, kuriuos baidžiau lazda ir nė vienas iš jų man neįkando, tuo būdu prasibroviau iki mieste stovinčio kažkokio aukšto pastato, tarsi universiteto, į kurį įėjau ir pamačiau besąs didelėje salėje, ant kurios sienų buvo paveikslų galerija, tarsi ermitaže, išilgai salės vaikščiojo trys figūros – jau senyvi vyrai, apsirengę šiltais apsiaustais ir su kepurėmis, vieną iš jų pažinau, tai buvo P. G., su juo iš tolo pasisveikinau ir toliau apžiūrinėjau paveikslų galeriją, taip eidamas vis tolyn priėjau antrą, taip pat erdvią salę, prieš kurios duris ant postamento gulėjo trys kiaušiniai, blizgantys metalo mišiniu, uždengti stikliniu gaubtu; kai pradėjau juos apžiūrinėti, išgirdau stiprų dundesį (l. 148) iš priešais esančios salės, o kai ten įėjau, joje stovėjo puslankiu sustatyti suolai, į tuos suolus ėmė sprautis abiejų lyčių publika, aš gi, matydamas, kad čia bus kažkokia vieša paskaita, atsisėdau ant palangės, kur buvo labai daug knygų, šalia manęs atsirado P. G., ėmiau su juo širdingai sveikintis ir abu iš susijaudinimo ėmėme kažkaip spazmiškai drebėti, tuo metu kažkokia apkūni moteris prieina prie manęs ir prašo, kad užleisčiau jai vietą, aš atsikalbinėjau ir rodau jai vietą, kur buvo sudėtos knygos, bet ant jų pamačiau sėdinčius tris nuostabiai gražius vaikelius, kurie taip pat atsisakinėjo užleisti jai vietą. Ta moteris pradėjo spazmuoti ir staiga iš jos tarsi iš atkimštos statinės su didžia jėga ėmė srove bėgti pienas, aš, persigandęs dėl tokio reiškinių, pasislėpiau už sunkaus audinio užuolaidos

ir užsidengiau, kad į visas puses lekiantys putojančio pieno pūrsalai manęs neaptaškytų. Pabudau.

Gi rugsėjo 28-ąją susapnavau, kad man kosint iš burnos iškrito nepaprastai baisi ir šlykšti krokodilo pavidalo būtybė, ji sukiojosi į visas puses, vėliau ją užmečiau šakaliais, tarp tų šakalių buvo ypač plati skiedra, tarsi likusi nuo karsto obliavimo, buvo lygiai tokio pat pločio ir išlaikė tokią pačią formą. Teta H. K. ėmė man aiškinti, kad tai buvo skiedros nuo karsto, gaminto neturtingai moteriai. Pabudimas.

1868 m. rugsėjį iš 18 į 19 sapnavau Charkove tarsi su didele skuba bėgau laiptais ir keistai lengvai šuoliukais įpuoliau į mano pažįstamo daktaro L. kambarį; matydamas jį prie rašomojo stalo, užsiėmusį rašymu, puolu staiga jo apkabinti, ir koks buvo mano nustebimas, kai vietoj dr. L. apkabinau kaminkrėtį, kuris rašomojo stalo vietoje valė kamina, iš kurio daugybė suodžių mane apipylė ir užsidegė mano marškinių rankovė, keliose kūno vietose jaučiau deginimą, tai matydamas kaminkrėtys padėjo man gesinti ugnį, kai tai baigėsi, pastebėjau, kad kambaryje buvo daug žmonių, tarp jų ir mano Mama. P. R. derino smuiką, tarsi ruoštųsi tuoj groti, bet prieš-kambaryje pasirodė muzikantai, vienas iš jų paprašė smuikelio ir iš karto pradėjo groti kažkokį laidotuvių maršą, bosas ėmė jam antrinti, pagaliau muziką pakeitė giedojimas balsu ir nuskambėjo himnas „Dieve, gelbėk jo sielą“, staiga kuo aiškiausiai išgirdau tris kartus riktelint „Kaput! Kaput! Kaput!“. Su paskutiniu šūktelėjimu pašokau iš miego, o ausyse dar skambėjo paskutinis „Kaput“.

1868 m. rugsėjo 30 sapnavau, kad degė Charkovo bažnyčia, už jos kažkoks sandėlis, visi buvo labai sukrėsti, man tarsi buvo pavesta palaikyti tvarką kažkokiame archyve, kuriame buvo įvairaus pobūdžio rakandų, kuriuos dėliočiau, tarp jų ir paveikslai. Pagaliau pavyko užgesinti gaisrą ir kunigas išėjo aukoti Mišių – pabudimas – po kažkiek laiko pati bažnyčia pradėjo degti, aš vėl bėgau per bažnyčios kiemą ir susimąščiau prie dviejų šulinių, vienas iš jų buvo ką tik nudažytas aliejiniiais dažais, bet vanduo buvo kažkoks drumstas, tad jo negėriau, nuėjau į archyvą, nuo kurio turėjau raktus, bet radau duris atidarytas ir visiškai tuščią kambarį, viskas buvo išnešta ir

nuo gaisro gelbėjantys žmonės dar rankiojo likučius, choruose kažkas giedojo, bet pasigirdo šauksmai, kad kuo greičiau reikia išeiti, nes laiptus jau apėmė ugnis, kai kurios moterys vietoj laiptų ėmė leistis pastoliais, šokinėjo nuo vienos sijos ant kitos ir labai staigiai sėdosi ant stuburgalio, aš nuo juoko pabudau.

Gauta — 2022 05 16

Literatūra

Januchta, Teresa. „Twórczość literacka Wincentego Sleńdzińskiego“. *Ananke*, nr. 1 (49) (2007): 29–32.

Miesiąc Czerwiec, poświęcony czci Najświętszego Serca Pana Jezusa, zebrał i nakreślił ks. Stanisław Ulanecki. Warszawa, 1874.

Mulevičiūtė, Jolita. *Besotis žvilgsnis*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2012.

Sleńdziński, Wincenty. *W chwili zwątpienia, Utwory zebrane*, opr. Eugeniusz Szulborski, ilustracje Katarzyna R. Hryszko. Białystok: Galeria im. Sleńdzińskich, 2006.

Širkaitė, Jolanta. „Vincenzo Slendzinskio tremties laikų albumėlis“. *Menotyra* 43, nr. 2 (2006): 35–41.

Summary

Dreams

Wincenty Sleńdziński

Keywords: Wincenty Sleńdziński, dream, vision, Kharkiv, Vilnius, 19th century culture, ego documents.

Wincenty Sleńdziński (1837–1909) is a prominent representative of the dynasty of Vilnius artists, the son of Aleksander Sleńdziński (1803–1878) and the father of Ludomir Sleńdziński (1889–1980). A highly versatile painter, he won fame for his landscapes, portraits, religious, historical and mythological compositions. Besides painting, Sleńdziński was engaged in other forms of artistic activity – he made music (professionally played the piano and violin), wrote vaudevilles and created poetry. The published source is the dreams of the artist Wincenty Sleńdziński, which he wrote down in 1868, while living in exile in Kharkiv. The manuscript is held in the artist's archive in the Sleńdziński gallery in Białystok among other documents and works of literature. His descriptions of dreams are very painterly and dynamic, steeped in the premonition of threat and mystery. They reflect some unfamiliar aspects of the artist's inner world and by their strangeness counterbalance the realism of his paintings. The artist's literary work (including dreams) in the original language was published in the collection prepared in 2006 (Sleńdziński Wincenty, *W chwili zwątpienia, Utwory zebrane*, opr. Eugeniusz Szulborski, ilustracje Katarzyna R. Hryszko, Białystok: Galeria im. Sleńdzińskich, 2006). This publication is the translation of Sleńdziński's descriptions of dreams into Lithuanian.